

Društvene i humanističke znanosti u hrvatskim medijima

Tomislav Bracanović

Hrvatski studiji, Zagreb

Zahvaljujem se organizatorima na pozivu da sudjelujem na ovoj tribini. Na tribinu sam pozvan kao filozof (dakle, kao osoba iz društvenih i humanističkih znanosti), a od filozofa se, gotovo po nekoj inerciji, očekuje jedan negativan stav prema znanostima, posebice onim prirodnima. Ako ste ljubitelji tog tipa “društvenjaka” ili “humanista”, moje će vas izlaganje razočarati jer pripadam onim filozofima koji vjeruju da bi mnoge društvene i humanističke znanosti mogle znatno profitirati kada bi se više ugledale u prirodne znanosti. Stoga odmah ističem, da ne bi bilo zabune, da kvalitetan medijski tretman prirodnih znanosti smatram važnim za dobrobit svih znanosti. Sada pak nešto više o odnosu hrvatskih medija prema hrvatskim društvenim i humanističkim znanostima. U sažetku sam najavio da ću se osvrnuti na tri nepoželjne stvari koje postoje u tome odnosu i stoga odmah prelazim na taj dio izlaganja.

Prva nepoželjna stvar jest to što mediji događajima iz društvenih i humanističkih znanosti često pristupaju kao kulturnim događajima, objavljujući o njima priloge obično u okviru kulturnih rubrika. Kulturni događaji su kazališne predstave, umjetničke izložbe ili smotre folklor, ali znanstveni skupovi, objavljivanje novih brojeva časopisa ili knjiga iz društvenih i humanističkih znanosti nisu kulturni nego znanstveni događaji. Društvene i humanističke znanosti, poput svih drugih znanosti, rade na otkrivanju nekih istina o nekom području stvarnosti te ih stoga procjenjujemo i trebamo procjenjivati kao sve druge znanosti: po tome koliko su se njihove teorije približile nekoj istini, imaju li dobre dokaze za svoje hipoteze, oslanjaju li se na suvisle argumente i sl. Kulturni se događaji procjenjuju prema drukčijim kriterijima: prema originalnosti, tehničkoj izvedbi ili umjetničkome dojmu. Teorije iz različitih društvenih i humanističkih znanosti, međutim, ne bi se smjele procjenjivati prema ovim kriterijima jer knjiga o povijesti umjetnosti nije umjetnost, kao što knjiga o teoriji književnosti nije književnost, nego znanost. Njihovi autori su znanstvenici, oni primaju plaće kao znanstvenici, oni se biraju

u znanstvena zvanja i kao takvima bi im mediji trebali pristupati.

Evo jednog primjera kako mediji mogu zamagljivati znanstveni status društvenih i humanističkih znanosti – konkretno filozofije. Godine 2004. u časopisu za filozofiju *Prolegomena* Tvrtko Jolić objavio je jednu kratku analizu znanstvene produktivnosti hrvatskih filozofa [“Tko to tamo filozofira? Produktivnost hrvatskih filozofa (1993-2003)”, *Prolegomena* (2/2004)]. Zanimalo ga je, naime, koliko naši filozofi imaju radova objavljenih u časopisima uvrštenima u baze podataka *Current Contents*. Kako je najprije morao riješiti pitanje “Tko su hrvatski filozofi?”, poslužio se sljedećim kriterijem: od Ministarstva znanosti zatražio je popis hrvatskih doktora filozofije koji se nalaze u Upisniku znanstvenika ili rade na nekom znanstvenom projektu iz filozofije i isključivo se njime u svojoj analizi koristio. No ubrzo nakon što je objavljena, njegova je analiza naišla na jednu čudnu kritiku u medijima. Jedan autor koji se predstavlja kao “filozof, semiotičar i teoretičar” napisao je u jednom utjecajnom listu za kulturu da je korišten kriterij za klasifikaciju nekog kao filozofa preuzak i zapravo “poprilično smiješan”. Dotični je očito pretpostavio da je filozof svatko tko razmišlja i piše o filozofskim pitanjima, ali nije shvatio da spomenuta analiza produktivnosti nije imala veze s tim “pučkim” ili “kulturološkim” pojmom filozofa, nego je predstavljala analizu produktivnosti onih ljudi koji se u Hrvatskoj *profesionalno* bave filozofijom kao znanošću. Zahvaljujući ovakvom tretmanu u jednoj listu za kulturu, jedan koristan članak o stanju suvremene hrvatske filozofije neopravdano je predložen javnosti u negativnom svjetlu. Zašto? Zato jer je netko mislio da između filozofije kao humanističke znanosti i filozofije kao kulturnog fenomena nema bitne razlike.

Druga nepoželjna stvar u odnosu hrvatskih medija prema hrvatskim društvenim i humanističkim znanostima jest to što su mnogi mediji i novinari prema tim znanostima neprirodno nekritični. Ako pratimo nogometne utakmice, često ćemo doznati da je nečija igra bila nepovezana, da je neki trener imao lošu taktiku, da su se igrači premalo kretali ili da je publika napuštala stadion. Ako čitamo izvještaje s rock-koncerta, često ćemo pročitati da je gitarist bio loš, da ritam-sekcija nije bila usklađena ili da se publika dosađivala. S druge pak strane, kritičnost medija prema događajima iz društvenih i humanističkih znanosti ili ne postoji ili je znatno niža od njihove kritičnosti prema nekim drugim događajima. Ako bismo vjerovali medijima, naime, gotovo svaki znanstveni skup iz društvenih i humanističkih znanosti u Hrvatskoj okupio je “vodeće stručnjake”, bio je pun “kvalitetnih i zanimljivih izlaganja”, izazvao je “veliko zanimanje” te je neizostavno bio “interdisciplinaran”, “multidisciplinaran” ili čak “transdisciplinaran”. Na žalost, mediji rijetko prenesu

pravu sliku tipičnoga skupa iz društvenih i humanističkih znanosti u Hrvatskoj: a to je da je okupio gotovo isključivo lokalne i međunarodno neprepoznatljive stručnjake, da su neka izlaganja bila na granici razumljivosti, a da prave publike nije ni bilo – izuzme li se skupinu studenata koju je neki profesor natjerao da dođe kako kamere ne bi snimale prazan auditorij. Ako bismo vjerovali prosječnome izvještaju u medijima, zaključili bismo da su hrvatske društvene znanosti na izuzetno visokoj razini i da prednjačimo, ako već ne u svijetu, a ono barem u regiji.

Na žalost, stanje je znatno tmurnije i to je općepoznato. Samo radi ilustracije, upozorio bih na još jedan zanimljiv članak, naslovljen “Provincijalni karakter hrvatske sociologije”, koji su u *Reviji za sociologiju* (1/2010) objavili Aleksandar Štulhofer, Valerio Baćak i Adrijana Šuljok. U članku se donose konkretni podaci koji pokazuju da su u posljednjih desetak godina najviše rangirani hrvatski sociolozi u međunarodnim znanstvenim časopisima objavili tek 0,8 radova po osobi. Nemam namjeru, dakako, ovdje izdvajati ili kritizirati kolege sociologe, jer u jednako se lošem stanju, kako vjerujem, nalazi većina domaćih društvenih i humanističkih znanosti, uključujući i filozofiju kao moju matičnu znanost. Želim samo upozoriti na to da mediji, svojim nekritičkim pristupom društvenim i humanističkim znanostima, često o tim znanostima (i pojedinačnim znanstvenicima) stvaraju sliku koja jako odudara od stvarnog stanja stvari.

Treća nepoželjna stvar u odnosu hrvatskih medija prema hrvatskim društvenim i humanističkim znanostima jest to što su mediji, posebice oni veliki elektronički, često krajnje selektivni i pristrani – i to na dva načina. Jedan od tih načina dobro je poznat. Čini se da postoji nekoliko osoba iz društvenih i humanističkih znanosti koje gotovo da ne izlaze iz televizijskih studija jer stalno komentiraju razne društvene ili političke događaje – iako njihove znanstvene kompetencije (mjerljive objavljenim znanstvenim radovima) nisu ni izbliza široke i razgranate kao raspon tema o kojima tako spremno i rado dociraju široj javnosti. Štoviše, ravnajući se slikom iz medija, neupućeni bi promatrač mogao pomisliti da u Hrvatskoj postoji tek nekoliko politologa, ekonomista ili psihologa. Upravo u ovom kontekstu može se istaknuti i jedan primjer dobrog medijskog pristupa društvenim i humanističkim znanostima. U veljači 2010. novinarka Dora Koretić je u *Globusu* objavila opsežan članak, naslovljen “Važno je biti dr. Doktor znanosti ili doktor lijenosti?”, u kojemu je pokazala, između ostalog, da niz naših medijski sveprisutnih doktora znanosti u zadnjih 15 godina nije objavio niti jedan rad u međunarodnim znanstvenim časopisima. Kao što je spomenuta novinarka lijepo primijetila: “Pune su ih novine i televizija, prazne su ih znanstvene baze.”

Mediji su selektivni i pristrani na još jedan način. Novinari i urednici često, bez jasnog kriterija, intenzivno i kontinuirano prate i podupiru neke događaje iz društvenih i humanističkih znanosti, a zanemaruju mnoge druge koji su jednako zanimljivi i aktualni. Štoviše, za neke se novinare može s velikom sigurnošću predvidjeti koje će događaje iz društvenih i humanističkih znanosti pratiti. No ono što me nedavno pomalo iznenadilo jest to da su neki novinari otišli i korak dalje, pa spajaju “korisno s korisnim” te istovremeno i drže izlaganja na određenim skupovima i izvještavaju s tih istih skupova. Primjerice, u Lošinj je upravo završen jedan bioetički skup na kojemu je kao predavačica (ne kao novinarka) sudjelovala urednica i voditeljica jedne znanstvene emisije na nacionalnoj televiziji. Poučen vlastitim iskustvom televizijskog gledatelja, siguran sam da ćemo neko vrijeme u njezinim emisijama gledati pohvalne priloge o tome skupu, iako se ne bih kladio da je to ogledan primjer objektivnog znanstvenog novinarstva. S druge strane, mediji nerijetko potpuno ignoriraju niz iznimno dobrih međunarodnih skupova iz društvenih i humanističkih znanosti koji se održavaju u Hrvatskoj. Primjerice, u dubrovačkome Interuniverzitetkom centru cijele se godine održavaju brojne konferencije i tečajevi na kojima uz hrvatske sudjeluju i mnogi ugledni inozemni znanstvenici – politolozi, lingvisti, antropolozi, filozofi, sociolozi i dr. Međutim, iako je Interuniverzitetki centar mjesto na kojemu skoro cijele godine postoji velika koncentracija svjetskih i domaćih autoriteta iz raznih društvenih i humanističkih znanosti, ta je činjenica rijetko vidljiva u hrvatskim medijima.

Ovo su bile neke od mogućih kritika odnosa hrvatskih medija prema hrvatskim društvenim i humanističkim znanostima. Pitanje je, dakako, što se može učiniti da se taj odnos poboljša. Evo prijedloga triju mogućih mjera.

Kao prvo, bilo bi dugoročno poželjno ustrojiti studije novinarstva na takav način da se oni mogu kombinirati s više drugih (društvenih, humanističkih ili prirodoslovnih) studija. Ili alternativno, možda organizirati takav studij novinarstva na kojemu bi završeni studenti drugih znanosti mogli specijalizirati medijsko praćenje i prezentiranje znanosti. Ako se ne varam, nešto se slično svojedobno planiralo na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu. U svakom slučaju, bilo bi dobro budućim novinarima i urednicima omogućiti ili ih čak obvezati na obrazovanje iz još neke znanosti.

Kao drugo, bilo bi neodgovorno tvrditi, dakako, da su za iskrivljenu medijsku sliku društvenih i humanističkih znanosti odgovorni samo novinari ili urednici. Odgovornost leži i na samim društvenjacima i humanistima koji često nisu voljni surađivati s medijima, a mediji se onda

nekako moraju sami snalaziti kako bi pokrili pojedine teme iz ovih znanosti. Primjerice, u nas je već desetljećima ustaljena praksa da u novinama, pa čak i u stručnim časopisima, recenzije novih knjiga iz društvenih i humanističkih znanosti pišu najmlađi autori, često još uvijek studenti. Međutim, za pisanje kvalitetnih recenzija (koje su u društvenim i humanističkim znanostima važnije nego u onim prirodnim) potrebno je veliko znanje i iskustvo i taj bi posao trebali obavljati stariji znanstvenici. Naravno, oni to iz raznih razloga ne žele činiti – štoviše, mnogi bi se smrtno uvrijedili kada bi im se to netko uopće usudio predložiti. Dok između društvenih i humanističkih znanosti s jedne strane i samih medija s druge strane ne zaživi neka konkretnija i organiziranija suradnja, stvari će ostati više ili manje iste kao i do sada.

I kao treće, hrvatski znanstvenici iz društvenog i humanističkog područja i sami se ponekad opuste i počnu shvaćati svoj rad kao da je on primarno kulturne, prosvjetiteljske ili čak moralne naravi, a tek sekundarno znanstvene. Mediji bi tu trebali igrati ulogu suprotnu od trenutne. Oni bi trebali trajno podsjećati ove znanstvenike, kao i širu javnost, na njihov znanstveni status, ali ni povremeno podsjećanje na nužnost uključivanja u svjetske znanstvene tokove također ne bi štetilo (spomenuti članak o “doktorima znanosti ili doktorima lijenosti” dobar je primjer takvog podsjećanja). Trebali bi se truditi i da potiču razdvajanje dobre od loše znanosti, a posebice razdvajanje prave znanosti od pseudoznanosti (ma koliko to u društvenim i humanističkim znanostima bilo teže nego u onim prirodnim). Mediji bi bili vrlo korisni i kada bi pružali potporu onim znanstvenicima koji upozoravaju na loše stanje i anomalije u vlastitim strukama. Treba imati na umu, naime, da medijsko predstavljanje (namjerno ili nenamjerno) sumnjivih ostvarenja u društvenim i humanističkim znanostima može itekako negativno utjecati na sve znanosti, jer medijska promocija znanosti uvijek je društvena (nerijetko i politička) promocija individualnih znanstvenika. Imajući ovo u vidu, za kraj podsjećam na sljedeću činjenicu: Hrvatska je od svoje neovisnosti do danas imala deset ministara znanosti, od kojih je njih čak četvoro bilo iz humanističkoga područja. Kao znanstvenicima, ali i kao građanima iz čijih se poreza znanost u nas uvelike financira, moralo bi nam biti važno hoće li ove i slične važne funkcije obnašati osobe koje imaju respektabilne znanstvene karijere ili osobe koje su tek spretne u komuniciranju s medijima.